

Magyar Művelők és Írók Társasága
Egylet
1800

Aranka György négy levele.

Az erdélyi tudományművelés egyik úttörőjének, az Erdélyi Nyelv-művelő Társaság titoknokának négy, tudomásunk szerint eddig ismeretlen levelét közöljük a Nemzeti Múzeum kéziratárából. E leveleket Miller Jakab Ferdinándhoz, a Nemzeti Múzeum későbbi igazgatójához intézte Aranka György. Először a Társaság céljait és feladatait ismertető röpiratot küldött körlevél alakjában Millerhez.¹ A körlevél végén — maga Aranka csupán a megszólítást és a zárószavakat írta sajátkezűleg — Millert tagnak hívta meg. A levél kelte: „Kolozsvár Böjtelő Havának 10dik napján 1795.“ Ez a röpirat a következő címen jelent meg: „*Értekezés a' Nemzeti Nyelv ki-pallérozása, és kimívelése iránt.*“ é. n. (A Nemzeti Múzeum példánya (2379 L. hung. I. d, 2°), mellyel a levelet összehasonlítottam, más, nagyobb betűs kiadás; egy mondata hiányzik is a Millernek elküldött példányból.)

Tudjuk, hogy Aranka már 1791-ben kiadta kétszer a *Rajzolatot*, és abban részletes tájékoztatást nyújtott a Társaság céljáról és működési köréről, sőt 1793-ban — minthogy a király az országgyűlésnek erről szóló törvényjavaslatát nem erősítette meg — Próba Társaságot alakított.² Éppen ezért érdekessége ennek a levélnek, hogy 1795-ben még mindig próba-társaság megalakítását javasolja: „...jónak és szükségesnek ítéltük, addig is, amíg egy Országos Társaság állhatna fel, Erdélyben a' Nyelv mívelésre egy kitsin, mint egy útkészítő, és próbát tévő Társaságotskát formálni.“ Ez az ellenmondás nyilván onnan ered, hogy a röpirat még a Próba Társaság megalakulása előtt jelent meg, Aranka azonban később is felhasználta ennek megmaradt példányait új tagok toborzására. Ezt bizonyítja a tintával írt keltezés is.

Úgy látszik, ez az első levél felelet nélkül maradt. Három esztendővel később ugyanis Aranka hasonló tartalmú levelet küldött Millernek az előzőtől bizonyára nem sokban eltérő röpirat (talán a *Rajzolat* vagy az *Ujjabb elmélkedés?*) kíséretében. Maga a röpirat nem található ugyan ezen a helyen a *Com(m)ercium litterarium*ban, de erre következtethetünk Aranka szavaiból („Az ide zárt Munkából a' Tek. Ur az egészsz Igyekezetnek czéllját és modját meg fogja érteni“); nem lehetetlen, hogy Aranka a régebben elküldött *Értekezést* juttatta el még egyszer Millerhez, s az most már azért nem vette fel gyűjteményébe, mert az előzővel megegyezett. — Az erdélyi problémák fáradhatatlan szószólója igen találóan jellemezte e levélben az Erdélyi

¹ A Nemzeti Múzeum kéziratárában 781 Quart. Lat. jelzés alatt: *Com(m)ercium litterarium Ann. 1779—1817. II. 7—8. ív.* A kéziratkötet teljes címe: *FASCICULUS autographarum nonnullarum Epistolarum quae a Viris Illustribus, Familiaribus, et Eruditis datae fuerunt ad JACOB FERDIN. DE MILLER.*

² Dr. Jancsó Elemér: *Aranka György.* Kny. a „Magyar Irodalomtörténet 1939“ c. évkönyvéből. Kolozsvár, 1939.

Magyar Nyelvmívelő Társaságnak és a Kézirat Kiadó Társaságnak feladatait; különös gondot fordított annak kiemelésére, hogy hogyan függ össze egymással e két társaság. — Miller most már elfogadta a meghívást: abban a jegyzékben, amelyet Aranka a „Nyelvmívelő Társaság hasznavehető munkás tagjai”-ról gr. Bánffy Györgynek, a Társaság elnökének küldött, Miller is szerepel a széptudományok művelői között.³

Aranka későbbi három levele világos képet ad arról, hogy miként kapcsolódott bele Erdély nagy szervezőegységisége a Nemzeti Múzeum munkájába. Az egyik levélben elküldött két költemény címe szerepel a Jakab Elek által közölt Jegyzékben.⁴ Megemlítjük még, hogy Cserey Farkas (1773—1842) — mint a közölt levélből láthatjuk, 1804. szept. 3-án találkozott Arankával — küldte volt el gr. Fekete Istvánhoz Arankának Schlözer göttingai tudós *Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* c. munkájára írt cáfolatát.⁵

A levelek betűszerinti másolatban itt alább következnek:

1.

Tekintetes Professor Ur,

Tudos Hazafi Barátunk!

A' Magyar Nyelv Mívelő Társaság a' Tekintetes Urnak mind széles és hasznos Hazai Esméreteiről, mind Tudomány beli jeles Tehetségeiről; és hozzánk valo nemes Hajlandóságáról tudositatván hitelesenn: azokra nézve azzal a' Betsülettel kívánnya a' Tek. Urat megtisztelni, és ezzel maga Tudos Társai és Leveledzői közé számlállya, 's azokközé meghivja. Az ide zárt Munkából a' Tek. Ur az egészsz Igyekezetnek czéllját és modját meg fogja érteni.

Ez nem az, hogy a' Deák vagy Német nyelvet kiirtsuk; hogy nemzetek Vallások, Rendek között érzékenységet szerezzünk; vagy az Igazgatás és Ország Törvényit, szokását meg illessük: hanem a' Magyar Tollak igen munkások kezdvén lenni, ezek közül a' gyengék(ne)k az tiszta és szép írásra példát adjunk; munkásságok tárgyaira nézve pedig tágasabb és ártatlan mezőt mutassunk nékiek. Továbbá a' régiségeket egybe szedvén, a' Terméseket és ritkaságokat egybe gyűjtvén, a' munkás igyekezetek(ne)k ujjabb szebb példáit megesmervén, 's közönségesse tévén: ezek által anyai nyelvünket azokkal kik azt esmérik meg békéltessük; az idegenek előtt pedig betsületet szerezzünk és világot adjunk néki.

³ Jakab Elek: *Aranka György és az erdélyi nyelvmívelő és kéziratkiadó Társaság*. Kny. a Figyelő 1884-i évfolyamából, 37.

⁴ Jakab, *i. m.* 52., 1804 dec. 6-i keltezéssel; Aranka tehát nem is két hónappal megírásuk után küldte el e verseit Millernek.

⁵ Cserey Farkas szintén „hasznavehető munkás tag”-ja a Társaságnak a szépliteratúrában. Vö. Jakab, *i. m.* 12, 36 és Szinnyei, *Magyar Írók* II, 288—89.

Erre nézve bátorkodik a' Társaság a' Tek. Uratis atyafiságosan kérni: hogy a' Ns Bihar Vármegyében lévő Természet ajándékairól, a' Mesterségek rendibenn lévő Igyekezeteokről, Találmányokrol, minéműek a' Kígyó ellen valo por, és az Anglus Börnek készítéseis; nem külömben a' jo hasznos emberekről, 's azokrol a'kik ennek a' Társaságnak Tudományokkal, vagy ajánlásokkal segítséggel lehetnének, a' Társaságot tudósítani, avagy csak részenként ne sajnálja. Méltotassék pedig maga tulajdon Eletének folyását is meg írni és a' Társaságnak bé küldeni. Becses válaszát, és részenként mindezekekről Tudositásait a' Tek. Urnak a' Társaság atyafiságos Bizodalommal el várja. MVásárhely a' Társaság Gyüléséből Boldog Aszszony Havának 20 dikán 1798

Aranka György
Rendes Titoknok,

(Commercium litterarium, II. 18. iv.)

2.

MVásárhely 4 Sept. 1804.

Nagy Érdemű Tudos Bibliothekarius Ur,
Drága Jo Uram!

Tegnap vala az az öröömöm hogy Krasznárol rég nemlátott Barátomat Cserei Farkas Urat láthassam. Panasz!a ellenem az az Ur a' Tek. Ur Személyébe: hogy Levele által megtalálván engemet, a' többi közt némelly Erdélyi Titulare Calendáriumok aránti válaszomat nem vehette volna. Az ő Panaszszát csudálkozással vettem: azt pedig hogy a' Tek. Ur hozzám eresztett becses Irásának vételétől; és egyszersmind attol az alkalmatosságtol megfosztattam, hogy annak Nemes Haza Bibliothekájá(nak), mint még eleintenn szerencsém volt, mostis szolgálhassak, megfosztattam: igen nagy kedvetlenséggel és bánattal. Én a' Tek Ur parancsolattját bizonyosan nem vettem. Nemcsak válaszoltam volna a' Tek. Urhoz valo tiszteletből; hanem ahoz a' nagy Igyekezethez 's annak nagy Méltoságu Szerzőjéhez valo Buzgóságbol tellyesitettem volnais mindent, a'mi tehetségemben áll. Ezenn készségemet mostis örömmel jelentem. Az én kicsiny Gyűjteményetskémbenn csak ezek vagynak de Annis [1767],* 1768, 1770, 1782, (közbeirva: 1785, 778), [1787], 1789, [1794], 1796, 1800. Ha mellyikezek közül szolgálattjára lehet a' Nemes Bibliothekának, vagyha mindis, méltotassék a' Tek. Ur iránta velem parancsolni. Ha hamar válaszszát veszem, és valaki innen a' Debreczeni Őszi vásárra menne, Debreceni Patikarus Ördög Ur kezébe fogom küldeni. Ha másokra leszen szükség, azok(na)k megszerzéseis igen örömet szolgálok; de arra idő kell. Ezenn kivül

Ő Exc(el)(enciá)ja tavaj engemis a' maga kegyességének tárgyai között, arra méltotatván, és azon Nagyságos Bibliothekának Indexeik 3 első darabjait, u. m. a' két első Betű szerént, az harmadik (!) a' Tudo-

* A [-]be tett évszámokat utólag törölte Aranka.

mányok szerint megküldvén; nem csak kötelesnek tartom magamat annak öregbítésére, hanem elszánt czéломis.

Bátorkodom a' Tek. Ur Barátságáhozis folyamodni. Pesti Könyv Árrus Kis István ajánlván nekem szolgálattját, a' tavaszi Debreczeni vásárkor küldöttem kezébe egy darab kéz Írást, magam munkámat, hogy nyomtattassa ki.⁶ Es azoltától fogva semmi tudositását annak a' becsületes ember(ne)k nem vehetem. Most irtam neki iránta, 's meg irván hogy kértem aránta a' Tekintetes Urat, kértem hogy tudositson rola: külömbenn pedig, ha az Írás ki adása, nyomtattatása aránt akár mi legkisebb nehézség adta volna elé magát; vagy ha az ő Sajtoja derekasabb dologtól ellévén foglalva, a' miatt kiadásának késedelmezni kénék; tehát ada áltaj a' Tek. Urnak. Ha a' dolog ugy esnék, kérem a' Tek. Urat, ne sajnálja megnézni aztaz Írást; és ha méltónak itéli a' kiadásra, censurára bocsátván, akár ott egy jo becsületes könyv nyomtatoval ki nyomtattatni; akár Váradra Prof. Tertina Ur kezébe küldeni, hogy ott adassa ki.⁷ Már több apro Munkáimis készülgetnek utánna: Philosophicumok, Historicumok, Diplomaticumok. Csak az Isten életet adjon.

A' Tudos Kováchich Urral reménlem gyakronn találkozik a' Tekintetes Ur, bátorkodom kérni a' Tek. Urat: Tiszteletem 's Barátságom ajánlása mellett méltoztassék meg mondani: Hogy a' Nunciumot a' nékemszolo levéllel vettem.⁸ Bennem ha Isten éltet nem Ieszsz fogyatkozás. A' Nunciumok darabjait magam költségemenn mind bé köttettem, és Sz Márton Napkor bé gyűlvén az Uraságok (mert itt addig széna van, 's Uraság nincsen), igyekezem hathatos ajánlás mellett ki osztani. De szeretném tudni, hogy Erdélybenn hány felé 's kik(ne)k ajánltatott, hogy azt a' kevés 15 exemplárt el ne fecsérélyvem, hanem haszonra fordíthassam. Talám nem ártana több exemplártis küldeni kezembe; mert én megkülömböztetett szivességgel akarok abbann a' szép Igyekezetbenn segítséggel lenni. Engedelmet kérek, hogy a' Tek Urat illy hoszsazon terhelem: a' Tek. Ur maga szép esméretes Erdeme, 's az én abban, 's Jo szivébenn valo bizodalmmom az oka. Es Uri Barátságába ajánlott, különös Tisztelettel vagyok

A' Tekintetes Urnak

(Comm. litt. III. k. 149—50. ív.)

alázatos szolgálja

Aranka György.

⁶ Bizonyára az *Apró munkájiról* van szó (Megj. Marosvásárhelyt, 1805.).

⁷ Tertina Mihály (1750—1808), a költészet tanára Nagyváradon, maga is költő. Vö. Szinnyei, *Magyar Írók* XII, 43—47. Szintén szerepel „A Nyelvmivelő Társaság hasznavehető munkás tagjai neveiknek lajstromá“-ban, Jakab, i. m. 36.

⁸ Kováchich Márton György szóbanforgó munkája: *Nuncium ad excelsos regni Hungariae proceres et universos patriae cives de collectionibus, et lucubrationibus literariis quibus sinceram rerum hungaricarum notitiam e suo instituto diplomatico-iuridico-historico in lucem promere conatur*. Budae, 1804. Vö. Szinnyei i. m. VI, 1173. — Kováchich szintén „hasznavehető munkás tag“ volt „a történetre és diplomatikára“, Jakab, i. h.

3.

MVásárhely 23 Jan. 1805.

Tekintetes Tudos Ur,

Nagy Erdemü Jo Uram, Barátom!

A' bé állott ujj Esztendöt igen szivesen idvezlem, és szerencsétetem. A' Titulárékról illő rendelést tettem; remésemem vagyon, hogy megkapom őket, és az innen tavasszal Bécsbe menő kereskedőktől megküldvén, udvarolhatok vélek. Amint a' Bibliotheka Cathalogussából látom, a' N. Groff Lázár János Munkáji közül hibáznak azok a' Deák Versek, mellyeket Mostoha Attya Ur Köleséri Halálára irt volt.⁹ Nyomtatásbann vagynak; ha a' Supplementumok között nincsenek, ezekkelis udvarolok. Most egy pár versel (!) szolgálok a' Tek. Urnak. A' Vers irás nálam az egészség(ne)k Barometruma: azért meg becsüllöm; 's abból a' tekintetből bátorkodom a' Tek. Urnakis udvarolni vélek; igen alázatos Tisztelettel lévén

A' Tekéntetes Urnak

alázatos szolgálja
Aranka György.

EGY NEVETLENNEK

Ki hinné, ha nem próbálta,
Mint sebess szél, olly hirtelen
A' szép tűz hogy meggyullyon?
's Mint Szikra a' pozdorjábann
Egy látásra dörduletlen (!)
Tellyes lángba borullyon.

Egy kis tolvaj tűz én velem
Némelly bo'dog óráimban
Csak minap ezt mivelé;
Es ártatlan tiszteletem
Bennem, 's lantom hurjaibann
Magosb hangra emelé.

Nem is tudom hogy mi bajom?
Egymásra csak tapasztalom
Nyughatatlan voltomat.

Ha mosolyog, mosolyodom;
Kedve komor, komorodom;
Es ha nevet: nevetek.
Ha mozdul, énis mozdulok;
Mikor készül, már indulok:
Helyembe nem ülhetek.

Jádszi elmém ha mit gondol,
Ö egyedül a'kit rajzol
Ki rugóját ebreszti.
Mi Buda? mert az okosság
Csak vendég. Maradandoság
Nincs benne. Jött és mulo.

⁹ A *Florinda* szerzőjének ez első megjelent munkája: *Lessus funeralis in tristi obitu illustr. dni Samuelis Köleséri de Keres.Eer, anno 1732 die 24. Decembris denati, et ejusdem mensis die penultima in templo Cibinensium tumulati.* Hely n. — Ifj. Köleséri Sámuel (1663—1732) bölcséleti, teológiai és orvosdoktor, az erdélyi főkormányiszék tanácsosa. Vö. Szinnyei t. m. VII, 28—33 és 908—12.

Ha hozzája közél ülök:
Tüzeitől felhevülök,
Ujjulásom keresem.
Ha tőle estem meszszebbre:
Oldalához közelebbre,
Hogy juthassak, — azt lesem.

Vér verése volt kezdetem,
Meggzünése leszsz végzetem
Csak egyedül ez Valo.
's A legfőbb Jo ez Valoba,
Nála nélkül hogy valoba
Sem élek, sem élhetek.

ROSINAK

Volna Rosi! ha száz Szemem
Azt Rolad le nem venni;
Volna ha megannyi Nyelvem,
Azzal Téged tisztelni;
Es ha volna ezer Szivem,
Mind Tenéked szentelni:
Meg nem szünhetném soha,
Megsemiss szünöm soha!

(Comm. litt. IV. k., 102—3. iv.)

4.

Tekintetes Tudos Hazafi,

Drága Jo Uram Barátom!

Az Nemes Hazai és Nemzeti Bibliothekába ígért Titulárékat ezennel egybecsületes Bécsbe menő kereskedőtől küldöm. Ugyhagytam, hogy a' Kis István Ur Bibliothekájába v. könyv árrus Boltyába tétessenek le. A' Darabok 1768, 1770., 1782, 1789, 1794, 1796, és 1800-dik esztendőkbenn költek. Ha mellyek még hibáznak; ugy azokkal a' könyvekkelis, mellyek még megnincsenek, ha a' Supplementumokat vehetem. örömmel igyekezem szolgálni. Ajánlom magamat a' Tek. Ur drága Barátságába, és különös nagy Tisztelettel vagyok

A' Tekéntetes Urnak

MVásárhely 11dik Apr. 1805.

(Comm. litt. IV. k, 139. iv.)

alázatos szolgálja
Aranka György.

Közli: **May István.**